

MONOGRÀFIC EN HOMENATGE A RAFAEL L. NINYOLES: INTRODUCCIÓ

AVEL·LÍ FLORS-MAS

CENTRE DE RECERCA EN SOCIOLINGÜÍSTICA I COMUNICACIÓ (CUSC)
UNIVERSITAT DE BARCELONA)

Ja fa un cert temps, vaig rebre l'encàrrec de coordinar una publicació d'homenatge a Rafael L. Ninyoles a *Arxius de Ciències Socials*, revista degana d'aquest àmbit d'estudi de la Universitat de València. La iniciativa sorgia de l'Associació Valenciana de Sociologia. No cal dir que vaig acceptar-lo de bon grat. L'entenia, fins i tot, com un privilegi: recorde la lectura de *Conflicte lingüístic valencià* i d'*Estructura social i política lingüística* com a primera incursió en el camp de la sociolingüística i com a germen del meu itinerari formatiu i la meua ocupació actual. L'entomava, també, amb respecte: com a investigador novell en el camp de la sociologia del llenguatge, em feia sentir una responsabilitat especial. L'homenatjat encara era entre nosaltres.

Circumstàncies pròpies dels tempos acadèmics van fer que el projecte no es pogués dur a terme amb la celeritat que hauria calgut. Finalment, el tristíssim esdeveniment del traspàs de Ninyoles, el 25 d'octubre de 2019, a l'edat de 76 anys, va precipitar els esdeveniments que han acabat donant forma a la present col·lecció d'assajos, resultat d'una crida oberta a contribucions. Un homenatge modest que, de ben segur, tindrà continuïtat en altres plataformes: la nòmina de científics socials en deute intel·lectual amb Rafael L. Ninyoles, al País Valencià i en altres contrades, és tan extens que no podria ser d'una altra manera.

CONTINGUTS DEL MONOGRÀFIC

Una de les obres més recordades de Ninyoles s'iniciava amb una cita de Kurt Lewin que es podria prendre com a divisa de l'obra del sociòleg valencià: "Nothing as practical as a good theory". Al llarg de

més de cinc dècades, l'autor va anar bastint un sòlid edifici intel·lectual, tot aportant les bases teòriques de nombroses recerques en els diferents camps en què va treballar i creant algunes de les infraestructures de recerca bàsiques per a poder donar compte dels fenòmens socials al País Valencià. El seu mestratge es reflecteix en els articles que integren aquest monogràfic d'homenatge, que es presenten de manera sumària a continuació i que aborden diferents aspectes dels usos lingüístics i les ideologies lingüístiques als territoris de llengua catalana contemporanis.

La secció monogràfica s'inaugura amb un recorregut biogràfic i intel·lectual per l'obra de Rafael L. Ninyoles que signa Avel·lí Flors-Mas, coordinador del volum. Basant-se en el coneixement directe de l'obra del sociòleg i recurrent, també, a anàlisis prèvies d'autors com Toni Mollà (2017, 2019), l'article repassa les aportacions pioneres de Ninyoles en els camps de la sociologia de la llengua, l'estudi del nacionalisme espanyol o la sociologia de les ciutats, entre altres. Alhora, subratlla el paper clau de l'autor en la consolidació d'infraestructures per a la recerca sociològica al (i del) País Valencià, i repassa els homenatges i reconeixements públics de què va ser objecte en la seua trajectòria. L'article, que també inclou una bibliografia selectiva de l'autor en un annex, es tanca amb una reflexió sobre la posteritat de Ninyoles, i en reivindica l'adscripció a la sociologia *tout court* contra la tendència reduccionista a encasellar-lo en la sociologia de la llengua —o en la sociolingüística.

En segon lloc hi figura un article de Francesc J. Hernández i Dobon, professor del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València. En la línia d'altres contribucions seues de publicació recent (Hernández i Dobon 2020), l'autor fa una proposta sofisticada i innovadora de modelització

matemàtica dels fenòmens sociolingüístics a partir de dades demolingüístiques del conjunt del País Valencià provinents de les enquestes del SIES, promogudes per Ninyoles. En aquest cas, l'autor planteja adaptar el *Coefficient de Gini*, que s'empra per a calcular el grau de desigualtat en la distribució dels ingressos en una societat donada, per a elaborar un *Coefficient de Desigualtat Lingüística* (CDL) i aplicar-lo a l'anàlisi del cas valencià. El model es basa en la comparació de les *Taxes de Competència* i les *Taxes d'Ús* lingüístic, entenent que hi ha més desigualtat lingüística com més discrepància es detecta entre les taxes de competència i d'ús efectiu en l'espai públic d'una llengua minoritzada. Aquest model l'aplica a les dades de les diferents regions sociolingüístiques valencianes tal com queden definides en les enquestes del SIES: els resultats del model més satisfactori indiquen que la major desigualtat lingüística es registra a les regions d'Alcoi-Gandia, Alacant i la Ciutat de València i àrea metropolitana, i que les regions amb menor desigualtat sociolingüística serien la regió de València —excloent-ne la ciutat i la seua àrea metropolitana— i la de Castelló.

El tercer article del monogràfic el signen Lluís Català-Oltra i Clemente Penalva-Verdú, professors de sociologia de la Universitat d'Alacant, en què Ninyoles també va exercir de docent. De nou, es tracta d'una contribució en una de les línies de recerca principal dels autors, que en publicacions anteriors ja han abordat —com ho fan ací també— la presència de les llengües en la comunicació telemàtica de l'administració local valenciana (Català-Oltra i Penalva-Verdú 2019a, 2019b) i en empreses de serveis al consumidor de capital valencià (Català-Oltra i Penalva-Verdú en premsa). Un punt fort indiscutible de la seua aproximació és la robustesa de la metodologia emprada. En primer lloc, pel que fa a la representativitat de les dades obtingudes, ja que analitzen el cens complet de 542 municipis del País Valencià i una mostra representativa de 397 empreses. En segon lloc, per l'aplicació simultània de diferents tècniques de recollida de dades, incloent una adaptació de la tècnica *mystery shopping*, provinent de la investigació en màrqueting, per a l'observació de les relacions entre ciutadania i administració mitjançant telèfon i correu

electrònic. L'aportació fonamental d'aquesta nova publicació és la creació d'un índex sintètic del grau de presència del valencià en la interacció mediada tecnològicament de l'administració local amb la ciutadania. Aplicant-lo al seu corpus de dades, els autors mostren que —sobre un ideal de 100 punts— els ajuntaments de l'àrea de predomini lingüístic valencià se situen en un índex de 60,52, i els de predomini lingüístic castellà en un índex de 17,82. També detecten una gran disparitat en les pràctiques de diferents ajuntaments, des d'una presència residual a un ús sistemàtic del valencià, que els porta a concloure que “el camí a recórrer fins a la normalització lingüística és encara llarg”.

Avel·lí Flors-Mas i Natxo Sorolla, del CUSC— Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona, signen el quart article. Es tracta d'un estudi comparatiu de la transmissió lingüística intergeneracional de les llengües a Castelló de la Plana (País Valencià) i les comarques centrals de la Franja (Aragó). Un fenomen que, d'ençà de la publicació del *Reversing Language Shift* de Joshua A. Fishman (1991), es considera el nus gordià del manteniment lingüístic. A partir de dades quantitatives declarades per una mostra d'estudiants de 4t d'ESO, els autors apunten a una certa estabilitat de l'ús del català en el canvi intergeneracional a la Franja i, per contra, a una continuació del procés de substitució del català pel castellà a Castelló de la Plana. En aquest marc general, els autors observen que, a diferència del procés de substitució descrit per Ninyoles a *Conflicte lingüístic valencià*, en què el canvi al castellà es relaciona fonamentalment amb decisions dels progenitors vinculades amb estratègies de posicionament i mobilitat social, en l'actualitat la majoria de canvis intergeneracionals es vinculen a canvis previs en els usos intrageneracionals, entre els progenitors. En concret, assenyalen que l'ús del castellà entre els membres de parelles lingüísticament mixtes de Castelló de la Plana podria representar una via de castellanització d'entre el 10,6% i el 18,2% de les famílies de la ciutat. Tot això es produeix en un marc de complexificació de les relacions entre llengua i posició de classe, per la qual “les tendències de (no) reproducció del català en l'àmbit familiar podrien dependre com més va més dels

condicionants sociolingüístics descrits, en detriment del pes de les decisions (conscients) dels progenitors i les seues motivacions identitàries o instrumentals”.

En l'últim article, Emili Boix-Fuster, catedràtic de sociolingüística de la Universitat de Barcelona, presenta una anàlisi de l'evolució de les ideologies secessionistes als diferents països catalans. Aquest estudi es desvia dels precedents en dos aspectes: no fa ús de dades i mètodes quantitativs, i no se centra fonamentalment en les tries lingüístiques —és l'únic que aborda aspectes relacionats amb el *corpus* de la llengua, més enllà dels seus usos socials. Amb tot i aquesta orientació més discursiva i interpretativa, la proposta de Boix-Fuster mostra una clara connexió amb el primer Ninyoles, el més imbuït dels plantejaments de la psicologia social i la sociologia del coneixement, i que a *Conflicte lingüístic valencià* i a *Idioma i prejudici* havia abordat la qüestió del secessionisme valencià com una manifestació específica del conflicte lingüístic i una forma d'emascarament del procés de substitució. L'article de Boix-Fuster s'inicia amb una útil síntesi històrica de les intervencions en política lingüística als diferents països catalans, i aborda a continuació l'evolució dels diferents “particularismes” lingüístics: el valencià, conegut popularment com a blaverisme; el mallorquí, dit gonellisme; i meritòriament també el particularisme català, que massa sovint queda fora de la lupa dels investigadors. Més enllà de la diagnosi, Boix-Fuster proposa un marc de cooperació que afavorisca la consolidació d'una “comunitat imaginada” compartida i la consegüent acceptació d'un estàndard referencial per al conjunt de la llengua.

Tot plegat, els articles il·lustren diferents focus temàtics i perspectives de recerca que permeten prendre el pols de la sociolingüística i la sociologia del llenguatge feta en l'actualitat als territoris de llengua catalana. Sense deixar de banda el rigor, es tracta d'aproximacions compromeses amb la superació del conflicte lingüístic i amb l'avanç de l'ús social del valencià. Una posició que no és aliena a la de Rafael L. Ninyoles mateix, que reivindicava la “consciència social crítica” i el “compromís moral que crec necessaris en el camp de la recerca social” (Noguero

2001: 38). El deute intel·lectual amb Ninyoles és patent, però els autors reïxen a adaptar, modificar i enriquir el seu llegat per a afrontar l'anàlisi de la intersecció entre llengua i societat en el marc post-industrial, globalitzat i multilingüe de les nostres societats, quan ja tanquem la segona dècada del segle XXI.

REFERÈNCIES

- CATALÀ-OLTRA, L.; PENALVA-VERDÚ, C. (en premsa): L'ús de les llengües en la comunicació telemàtica de les empreses valencianes de serveis B2C. València, Generalitat Valenciana. Direcció General de Política Lingüística i Gestió del Multilingüisme
- CATALÀ-OLTRA, L.; PENALVA-VERDÚ, C. (2019a): L'ús de les llengües en la comunicació telemàtica de l'administració local. València, Generalitat Valenciana. Direcció General de Política Lingüística i Gestió del Multilingüisme
- CATALÀ-OLTRA, L.; PENALVA-VERDÚ, C. (2019b): “The use of official languages in electronic communications in the Valencian local administration”. *International Journal of the Sociology of Language*, 2019(260): 15-36
- FISHMAN, J. A. (1991): *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Bristol, Multilingual Matters.
- HERNÁNDEZ I DOBON, F. J. (2020): “La relació entre competència (oral activa) i ús (públic): Un model matemàtic”. *Trebals de Sociolingüística Catalana*, 30: 235-248. <https://doi.org/10.2436/20.2504.01.169>
- MOLLÀ, T. (2017): “Pròleg a Rafael L. Ninyoles”, dins R. L. Ninyoles, *Conflicte lingüístic valencià. El País Valencià a l'eix mediterrani*. Sant Vicent del Raspeig, Publicacions de la Universitat d'Alacant, p. 9-15
- MOLLÀ, T. (2019): “A propòsit de Mare Espanya de Rafael-Lluís Ninyoles”. *Rassegna iberística*, 111: 197-201. <https://doi.org/10.30687/Ri/2037-6588/2019/111/011>
- NOGUERO, J. (2001): “Llengües en conflicte. Entrevista a Rafael Ninyoles”, *Escola catalana*, 381: 36-40